

نقدنامه

زبان و ادبیات عربی

تدوین

دکتر عیسی متقی زاده

دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس

دکتر سجاد اسماعیلی

استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی

۱۳۹۶

شناسنامه کتاب

فهرست

پیشگفتار.....	۹
معرفی گروه زبان و ادبیات عربی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی.....	۱۱
نقد و بررسی کتب.....	۱۵
کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر معاصر.....	۱۷
مجموعه مقالات شعر معاصر.....	۱۹
کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر قدیم و میانه.....	۲۳
المجاني من النصوص الدينية والثقافية (العصر الحديث).....	۲۴
ادبیات داستانی قدیم عربی.....	۲۷
مجموعه مقالات شعر دوره عباسی.....	۳۴
کارگروه ادبیات تطبیقی.....	۴۳
به سوی نظریه ادبیات تطبیقی اسلامی.....	۴۴
مجموعه مقالات ادبیات تطبیقی.....	۵۸
کارگروه نقد ادبی.....	۶۱
نقد ادبی.....	۶۲
مجموعه مقالات نقد داستان.....	۷۲

۶ نقدنامه زبان و ادبیات عربی

- کارگروه ترجمه..... ۸۱
- ۸۲..... چگونه ترجمه کنیم؟
- ۸۶..... شیوه ترجمه ادبی مبتنی بر ترجمه نمایشنامه «صاحبة الجلالة» توفیق الحکیم
- ۹۲..... رهیافتی نو بر ترجمه از زبان عربی
- ۹۷..... ادبیات تطبیقی در جهان عرب
- ۱۰۷..... معنای متن؛ پژوهشی در علوم قرآن
- ۱۱۳..... مجموعه مقالات ترجمه علوم قرآنی
-
- کارگروه مهارت‌های زبانی..... ۱۱۷
- ۱۱۸..... شاهد و تعلم
- ۱۲۹..... الإنشاء الاوّل (تعلیم الإنشاء العربی للطلاب الإیرانیین)
- ۱۳۳..... المحادثة السهلة
- ۱۴۲..... مجموعه مقالات آموزش زبان عربی
-
- کارگروه صرف و نحو..... ۱۴۷
- ۱۴۸..... متون و قواعد عربی (۲)
- ۱۵۷..... قواعد و متون عربی
- ۱۶۵..... مجموعه مقالات صرف و نحو
-
- کارگروه بلاغت و عروض..... ۱۷۱
- ۱۷۲..... بدیع از بلاغت
- ۱۸۳..... مجموعه مقالات دلالت آوایی
-
- گزارش نشست‌ها..... ۱۸۷
- ۱۸۹..... نشست تخصصی نقد کتاب «مناهج النقد الأدبی العربی المعاصر (عملي-تطبيقي)»
- ۱۹۰..... نشست تخصصی نقد نقد کتاب «ملمّع در شعر فارسی»

فهرست ۷

نشست تخصصی نقد کتاب «ادبیات تطبیقی؛ پژوهشی تطبیقی در ادبیات عربی و فارسی» ۱۹۲۰

نشست تخصصی نقد کتاب تعلیم اللغة العربية «الخاص لطلاب فرع الشريعة» ۱۹۴۰.....

فهرست داوران..... ۱۹۵۰.....

نمایه کتب و مؤلفین..... ۱۹۷۰.....

پیشگفتار

نقد کتب دانشگاهی و علوم انسانی یک ضرورت است که مقدمه گذار از وضع موجود به سوی وضع مطلوب است. نقد فی‌نفسه ضروری و ارزشمند است، اما خود زمینه‌ساز نظریه پردازی‌های نوین و نگارش آثار جدید است. نقد محتوایی هر اندیشه و اثری با نقد شکلی آن همراه است. به همین دلیل در گروه‌های تخصصی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی، بررسی، تحلیل و نقد آثار دانشگاهی از دو بعد شکلی و محتوایی صورت می‌گیرد و داوری علمی این آثار، مؤلفه‌های گوناگون شکلی / بیرونی و محتوایی / درونی هر کتابی را در نظر می‌گیرند و به‌بوته نقد علمی می‌نهند.

درواقع شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی، تنها مجموعه علمی و دانشگاهی است که سیزده گروه علمی و تخصصی را که ناظر بر رشته‌های مختلف علوم انسانی در دانشگاه است، سامان‌دهی می‌کند و بیش از بیست سال سابقه فعالیت در زمینه بررسی، تحلیل، ارزیابی و نقد متون و کتب علوم انسانی را دارد. در این راستا از مشارکت شبکه پویای استادان حوزوی و دانشگاهی سراسر کشور و صاحب‌نظران و استادان علوم انسانی بهره‌مند است.

سیاست اصلی این شورا، کمک به رشد تفکر انتقادی در تولید آثار علمی و دانشگاهی است؛ زیرا تولید علم در حوزه علوم انسانی بدون نقد وضعیت موجود و به‌ویژه نقد کتب درسی و دانشگاهی و منابع علمی حوزه علوم انسانی امکان‌پذیر نیست. توسعه فرهنگ نقد در جامعه علمی، تقویت جایگاه علوم انسانی، نسبت‌سنجی سازواری تولید علوم انسانی با مبانی فرهنگ و جهان‌بینی ایرانی - اسلامی، تدوین و اصلاح سرفصل‌های درسی و برنامه‌های آموزش علوم انسانی و تولید متون دانشگاهی با رویکرد بومی ایرانی - اسلامی، از دیگر اهداف این شورا است.

هریک از گروه‌های تخصصی شورا، وظایف و برنامه‌های متنوعی را در جهت نیل به اهداف پیگیری می‌کنند. در این میان، تنظیم و تدوین و چاپ و نشر نقدنامه‌های

تخصصی در حوزه‌های تخصصی، یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های گروه‌های مزبور است که محصول فرایندی طولانی و کاری پرزحمت است؛ زیرا هر نقدنامه، خلاصه‌ای از جمع بندی نهایی داورهای علمی درباره یک کتاب را در برمی‌گیرد و محتوای آن در فرایند نقد متون فراهم می‌گردد؛ فرایندی که از برگزاری جلسات علمی گروه تا گزینش متن درسی و انتخاب داوران و ارسال فرم‌های داوری و گردآوری و جمع‌بندی نتایج کار، روندی زمان‌مند و متکی به کار گروهی است. به‌رغم تلاش در جهت کم‌کردن زمان کسب نتیجه و افزایش کیفیت علمی نقد و داوری آثار علوم انسانی، بازبینی و بازنویسی فرم‌های مربوطه و تأمین حدنصاب‌های لازم و رعایت ملاک‌های علمی کافی، فرایندی طاقت‌فرسا را به مدیران و دبیران گروه‌های تخصصی تحمیل می‌کند. با این حال همواره تلاش برای نیل به اهداف و کسب شرایط مطلوب و نتایج جامع ادامه داشته و دارد.

مجموعه حاضر با عنوان «نقدنامه گروه تخصصی زبان و ادبیات عربی»، یکی از دستاوردهای علمی و محصولات کار انتقادی گروه‌های «شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی» است که در روند همکاری نزدیک سه حلقه «شورای مرکزی»، «گروه تخصصی» و «دبیرخانه شورا» حاصل شده است.

همکاری و همفکری همه اندیشمندان، صاحب‌نظران، استادان، پژوهشگران و نویسندگان محترم حوزه‌های گوناگون تخصصی علوم انسانی می‌تواند ما را در نیل به اهداف متعالی علوم انسانی و تأمین شرایط مناسب و کیفیت مطلوب آثار علمی و دانشگاهی یاری رساند.

تلاش‌های ارزشمند دکتر عیسی متقی زاده، رئیس محترم گروه زبان و ادبیات عربی و دبیر محترم گروه، دکتر سجاد اسماعیلی در تدوین این اثر را ارج می‌نهمیم و برای آن‌ها توفیق روزافزون مسئلت می‌نماییم.

دبیرخانه شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی

معرفی گروه زبان و ادبیات عربی

شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی

ارزیابی کتب درسی گامی اساسی در جهت بهبود کیفی متون آموزشی است و فرصتی را برای استادان، مؤلفان و مترجمان فراهم می‌کند تا کتاب‌های هدفمند و مطابق با سرفصل و برنامه درسی تألیف کنند و عرصه را برای یک رقابت سالم مهیا نمایند.

گروه زبان و ادبیات عربی شورای بررسی متون پژوهشگاه علوم انسانی یکی از ۱۷ گروه علوم انسانی است که از سال ۱۳۷۵ با همکاری جمعی از استادان فرهیخته، کار نقد و بررسی کتاب‌های درسی دانشگاهی را آغاز کرده است و تاکنون موفق شده است بیش از ۴۰۰ کتاب درسی را مورد نقد و بررسی قرار دهد.

گروه زبان و ادبیات عربی در دوره جدید که از نیمه سال ۱۳۹۰ کار خود را آغاز کرده است تلاش دارد با همکاری اعضای گروه که از استادان و اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های سراسر کشور انتخاب شده‌اند و داوران کتاب‌ها که از همه دانشگاه‌های دولتی و آزاد برگزیده می‌شوند فرصتی را برای نقد فراهم کند چه این که، نقد، آینه است و آینه زبان اصلاح است نه زبان شکستن. نقد تحلیل و ارزیابی است نه «زنده باد و مرده باد». ذهن آزاد و وارسته از حب و بعض، ضروری‌ترین ابزار معنوی هرگونه نقد است. وقتی از امام علی (ع) می‌پرسند که ورزیده‌ترین شاعران کیست، مولا پس از نقد کلی شعر به دآوری درباره شاعر می‌پردازد و با لقب الملک الضلیل، امروء القیس شاعر عاشقانه‌سرا را برتر از همه شعرا می‌داند؛ یعنی نقد شعر با نقد شاعر فرق می‌کند. امروء القیس هر چند زشتی‌ها را می‌سرود و آن زشتی‌ها در ترازوی نقد اخلاقی، اعتباری ندارند، همان زشتی‌ها را، زیبا می‌سرود. ممکن است چیزی زیبا باشد ولی خوب نباشد. این نقد عادلانه امام ضمناً پیامی هم به شاعران متعهد تاریخ دارد که تعهد فقط آن نیست که خوبی‌ها را بسرایند، بلکه خوبی‌ها را باید زیبا بسرایند.

از این رو فرایند نقد در گروه‌ها و شورای بررسی متون به شکلی سامان گرفته که منطقی و منصفانه و به دور از غرض‌ورزی باشد تا نقد اثر با نقد خالق اثر آمیخته نشود و از داور خواسته می‌شود براساس شاخص‌های مندرج در فرم‌ها، کتاب را بر اساس تخصص و

توانمندی علمی در حوزه‌ای خاص داوری کند و به دو مقوله "شکل" و "محتوا" در نقد اثر بپردازد و با استدلال و ارائه نمونه‌ها سخن خود را پشتیبانی کند و بر اساس ملاک‌ها و معیارهای مشخص درباره کتاب اظهارنظر نمایند. نقد کتاب‌ها و ارزیابی محتوای علمی آن‌ها فرصتی است تا به ارتقاء جایگاه رشته زبان و ادبیات عربی منجر شود، استادان، دانشجویان و علاقه‌مندان این رشته را به تلاش بیشتر وا دارد، به تخصص‌ها و گرایش‌ها و رشته‌های جدید بیانجامد و موضوعات بین‌رشته‌ای را مورد توجه قرار دهد. گروه زبان و ادبیات عربی در دوره جدید به خاطر گستردگی حوزه زبان و ادبیات عربی اقدام به تشکیل نه کمیته به شرح زیر کرد: ۱. کارگروه ادبیات تطبیقی، ۲. کمیته نقد ادبی، ۳. کارگروه بلاغت و عروض، ۴. کارگروه صرف و نحو، ۵. کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر دوره میانه، ۶. کارگروه مهارت‌های زبانی، ۷. کارگروه ترجمه، ۸. کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر قدیم، ۹. کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر معاصر. هریک از اعضای گروه مسئولیت یکی از کارگروه‌ها را بر عهده گرفت تا فرایند انتخاب کتاب، داوران و مراحل نقد کتاب با دقت و تخصص دقیق‌تر انجام گیرد.

بر اساس شیوه‌نامه مصوب شورای بررسی متون، هر کتاب ملی (کتابی که حوزه انتشار آن در داخل باشد) جهت داوری برای دو نفر و هر کتاب جهانی (کتابی که حوزه انتشار آن فراتر از داخل کشور باشد) برای یک‌تن از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها یا مؤسسات پژوهشی برجسته ارسال می‌شود. برای انتخاب داوران نیز معیارهایی چون صاحب‌نظر بودن در حوزه آن کتاب و تدریس درس در رابطه با کتاب، مطمح نظر بوده است. پس از انجام داوری و تأیید مسئول کمیته تخصصی، گروه زبان و ادبیات عربی شورای بررسی متون نظر نهایی خود را درباره کتاب اعلام می‌دارد.

در برنامه سال ۱۳۹۶ گروه، در مجموع ۱۵ کتاب ملی، ۸ مجموعه مقاله و ۱۶ کتاب جهانی در حوزه زبان و ادبیات عربی مورد نقد و بررسی قرار گرفت. از مجموع داوری‌های کتب ملی، مجموعه مقالات یک نقدنامه توسط گروه فراهم آمد. و خروجی کتب جهانی در قالب مقاله علمی پژوهشی در مجله پژوهشنامه انتقادی به چاپ می‌رسد. مجموعه حاضر برآمده از این فرایند و تعامل فکری بوده که اینک به زیور طبع آراسته شده است. کتاب‌ها در دو سطح شکلی و محتوایی نقد می‌شوند. در سطح شکلی اثر، کیفیت شکلی و چاپی (حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی و طرح جلد)، میزان رعایت قواعد

معرفی گروه زبان و ادبیات عربی ۱۳

عمومی ویرایش و نگارش و جامعیت صوری اثر (پیشگفتار، بیان هدف اثر، مقدمه، فهرست مطالب، جدول و تصویر و نمودار و نقشه، تمرین و آزمون، خلاصه، نتیجه و جمع‌بندی، فهرست و کتابشناس) بررسی می‌شوند. در سطح محتوایی نیز میزان و چگونگی بهره‌گیری از ابزارهای لازم علمی، کیفیت و میزان کاربرد و معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی، میزان تناسب و جامعیت محتوا و موضوع اثر، میزان انطباق محتوای اثر با عنوان و فهرست، هماهنگی مطالب اثر با سرفصل‌های وزارت علوم، میزان روزآمدی داده‌ها و اطلاعات اثر، نوآوری در اثر، نظم منطقی و انسجام مطالب در کل اثر و نیز در درون هر فصل، میزان اعتبار منابع از جهت علمی، کیفیت رعایت امانت، نحوه نقد و بررسی‌ها، میزان سازواری محتوای علمی و پژوهشی و رویکرد اثر نسبت به فرهنگ و ارزش‌های دینی و اسلامی برای نقد، لحاظ می‌شود. از همه عزیزانی که ما را در تحقق این اهداف یاری داده‌اند و حاصل اندیشه خود را در اختیار استادان و دانشجویان و سایر علاقه‌مندان قرار داده‌اند، تشکر و قدردانی می‌کنم و مشتاقانه منتظر نقدها و پیشنهادهای خوانندگان محترم هستیم که نظرات خود را جهت پربارتر شدن نقدها به نشانی دبیرخانه شورای بررسی متون ارسال کنند.

در اینجا بر خود فرض می‌دانم از اعضای گروه زبان و ادبیات عربی شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی جناب آقای دکتر محمد خاقانی، دکتر فرامرز میرزایی، دکتر حسین کیانی، دکتر حسین ابویسانی، دکتر ابوالحسن امین مقدسی، دکتر حجت رسولی، دکتر حمیدرضا میرحاجی، دکتر علی اصغر قهرمانی مقبل، دکتر سجاد اسماعیلی، سرکار خانم دکتر فاطمه قادری و سرکار خانم دکتر معصومه نعمتی که صادقانه و بدون هیچ چشم‌داشتی برای ارتقای جایگاه رشته زبان و ادبیات عربی وقت گران‌بهای خود را صرف کیفی کردن نقدها کرده‌اند و رنج سفر را بر خود هموار نموده‌اند و با شوق و ذوق و صف‌ناپذیر در جلسات ماهانه هفت‌ساعته گروه شرکت می‌کنند قدردانی کنم.

بدون تردید حمایت‌های ریاست محترم پژوهشگاه جناب آقای دکتر قبادی و دبیر شورای بررسی متون جناب آقای دکتر کریمی مطهر قابل تقدیر است که ما را در ادامه مسیر ثابت قدم نگه داشت.

در پایان از جناب آقای دکتر سجاد اسماعیلی دبیر گروه زبان و ادبیات عربی که در فراهم آوردن این مجموعه تلاش طاقت‌فرسایی را متحمل شده‌اند، تقدیر و تشکر می‌کنم.

عیسی متقی زاده

مدیر گروه زبان و ادبیات عربی

شورای بررسی متون پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نقد و بررسی کتب

کارگروه تاریخ ادبیات و متون نظم و نثر معاصر

(مسئولان کارگروه: دکتر فرامرز میرزایی و دکتر معصومه نعمتی قزوینی)

مجموعه مقالات شعر معاصر

جمعی از نویسندگان، مجله ادب عربی، تهران، ۱۲۰ صفحه.

ناقدان: دکتر معصومه نعمتی قزوینی^۱، دکتر ناصر زارع^۲

معرفی اجمالی مقالات:

ردیف	عنوان مقاله	نویسنده/ نویسندگان	شماره مجله
۱	تحلیل ساختگرایانه قاییل و هابیل در شعر بدر شاکر السیاب	ناصر زارع	شماره ۱، سال ۸، بهار و تابستان ۱۳۹۳
۲	دنیای متفاوت نمادهای طبیعی در شعر ادونیس	امیر مرتضی، حامد صدقی	شماره ۲، سال ۸، بهار و تابستان ۲۲
۳	ژرفساخت ناسازواری در شعر امل دُنُقُل و بینامتنی قرآنی	فرامرز میرزایی، رضا تواضعی، سید رضا موسوی	شماره ۱، سال ۷، بهار و تابستان ۱
۴	کارکرد عنصر تکرار و زیبایی آن در شعر نو (مورد پژوهی شعر بدر شاکر سیاب)	عبدالعلی آل بویه، لنگرودی، حشمت الله زارعی	شماره ۱، سال ۱، بهار و تابستان ۱۹
۵	گذری بر نقایبهای ادونیس	محمد عامری تبار، حبیب الله عباسی، نعیمه غفارپور صدیقی	شماره ۲، سال ۷، پاییز و زمستان ۱
۶	هنجارگریزی معنایی قرآن در شعر امل دُنُقُل	ابراهیم اناری، سمیرا فراهانی	شماره ۲، سال ۷، پاییز و زمستان ۱

۱. عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات عربی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۲. عضو هیئت علمی گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه خلیج فارس بوشهر.

نظرات ناقد اول (معصومه نعمتی):

نقاط قوت شکلی

مقالات مورد بررسی از جهت شکلی یعنی از جهت مسائل نگارشی و ویرایشی در سطح مطلوبی قرار دارند که هم حاکی از دقت نویسندگان است و هم دست اندرکاران مجله ادب عربی است. اشکالات تاپیی به ندرت دیده می‌شود و علائم ویرایشی تا حد امکان رعایت شده است. اصول شکلی روش تحقیق مانند شماره گذاری عناوین، فهرست‌نویسی، معادل‌یابی، ترجمه و اعراب‌گذاری اشعار و... هم به خوبی رعایت شده است. از جهت ساختار مقاله‌نویسی - صرف نظر از کیفیت آن - غالب مقالات در سطح مطلوب قرار دارند یعنی همه بخشهای یک مقاله مانند عنوان، چکیده، کلیدواژه، مقدمه،.... را دارند.

نقاط قوت محتوایی

- تحلیل محور بودن مقالات.
- دقت در کاربرد اصطلاحات و معادل سازی. تطابق عناوین با محتوا. ارائه نمونه.

نقاط ضعف محتوایی

- اشکال در گزینش عناوین مقالات.
- نداشتن نوآوری در موضوع.
- پیشینه ناقص.
- مشخص نبودن دامنه و بستر پژوهش (مواد پژوهشی).
- مسئله مند نبودن عنوانها در بدنه مقاله.
- عدم استفاده از پایان نامه ها و استفاده کم از مقالات معتبر.
- عدم روزآمدی منابع.

نظرات ناقد دوم (ناصر زارع):

نقاط قوت شکلی

به لحاظ شکلی همه مقالات شکیلند و چشم نواز و ضعف اساسی و عمده‌ای به چشم نمی‌خورد. منظم بودن، داشتن عنوان، چکیده، کلیدواژه، مقدمه، متن اصلی، نتیجه‌گیری، پی‌نوشت و فهرست منابع از نقاط قوت تمامی مقاله‌ها است.